

UOT 93/94

**XX ƏSRİN 50-90- CI İLLƏRİNDƏ ŞƏKİ TEATRININ ŞƏKİDƏ
ƏDƏBİ - MƏDƏNİ MÜHİTİN FORMALAŞMASINA TƏSİRİ****Kamil Fikirət oğlu ADIŞİRİNOV***AMEA-nın Şəki Regional Elmi Mərkəzi
filologiya üzrə fəlsəfə doktoru
kamil.adisirinov@mail.ru***XÜLASƏ**

Məqalədə qədim və zəngin ənələrə malik Azərbaycan, rus, tatar, macar və türk xalqları arasında olan ədəbi-mədəni əlaqələrin inkişafında Şəki Teatrının rolundan geniş məsələyə diqqət ayrılır. Tədqiqatçı əsas obyekt kimi XX əsirin 50-90-cı illərində Azərbaycan Teatrının əhəmiyyətli tərkib hissələrindən olan Şəki Teatrının Moskva, Daşkənd, İstanbul şəhərlərinə qastrol səfərlərini götürərək, bu sahədə olan müvəffəqiyyət və çətinlikləri təhlilə cəlb edir. Həmçinin müəllifin təhlillərində Şəki Teatrının inkişafına dövlət qayğısının gücləndirilməsi, teatrın professional göstəriciləri, repertuara çıxarılan əsərlərdə mənəvi tərbiyə, ailə münasibətləri, vətənpərvərlik tərbiyəsinin təbliği sahəsindəki rolu müəllifin əsas məqsədləri kimi diqqətə çatdırılır. Məqalənin məzmununda müəllif həmçinin müxtəlif illərdə teatrın baş rejissoru və direktoru işləmiş Məmmədkəbir Hacıoğlunun, Hüseynağa Atakişiyevin, Cahangir Novruzovun, Nazim Bilalovun və Mirbala Səlimlinin rus, tatar, türk və digər xalqlar arasında ədəbi-mədəni əlaqələrin inkişafına istiqamətlənmiş fəaliyyətlərini qabarıq şəkildə diqqətə çatdırır. Məqalənin elmiliyini təmin edən ən mühüm keyfiyyətlərdən biri görkəmli rus və Azərbaycan teatrşünaslarının qələmində Şəki Teatrının fəaliyyətinin yüksək qiymətləndirilməsi ilə bağlı qiymətli fikirlərin səsləndirilməsidir.

Məqalədə Azərbaycan mədəniyyətinin və ədəbiyyatının inkişaf etdirilməsi və dünyaya inteqrasiyasında Şəki Teatrının oynadığı əvəzsiz rol – tatar, türk və başqa xalqlar arasında Azərbaycan mədəniyyətinin təbliği, xüsusilə Rusiya ilə Azərbaycan arasında ədəbi-mədəni münasibətlərin inkişafı geniş məsələyə diqqətə çatdırılır. Məqalədə müəllif həmçinin XX əsrin sonlarında baş verən ictimai-siyasi hadisələr fonunda Şəki Teatrının fəaliyyətində yaranan geriləmələr, teatrın fəaliyyətinin və ölkənin mədəni inkişafının tənzimlənməsi məqsədi ilə ölkə rəhbəri İlham Əliyevin həyata keçirdiyi mədəniyyət siyasəti məsələlərindən də geniş şəkildə söhbət açılır.

Lazımı nəticələrin əldə olunması üçün elmi təhlil prosesində müqayisə və təhlil metodlarından istifadə edilmişdir.

Açar sözlər: teatr, truppa, səhnə əsəri, dramaturgiya, xalq teatrı, əməkdar artist, qastrol, aktyor.

РЕЗЮМЕ

ВЛИЯНИЕ ШЕКИНСКОГО ТЕАТРА НА ФОРМИРОВАНИЕ ЛИТЕРАТУРНО-КУЛЬТУРНОЙ СРЕДЫ В ШЕКИ В 50-90-Х ГГ. XX ВЕКА

В статье в широком масштабе рассказывается о литературно – культурных взаимоотношениях между азербайджанскими, русскими, татарскими, венгерскими и тюркскими народами на фоне Шекинского театра, имеющий древне - исторические литературные культурные традиции. Привлекая к анализу пути развития Шекинского театра, являющая основной частью Азербайджанского театра в 50-90 годы XX века, совместно с трудностями существующими в этой области, автор превращает в основной объект исследования гастроли Шекинского театра в города Москва, Ташкент, Стамбул. Усиление государственной заботы в развитии Шекинского театра, профессиональные показатели, пропагандирование духовного воспитания, семейных отношений, духовно-нравственных ценностей, воспитание патриотизма и другие темы занимающие ведущее место в репертуаре театра являются основными задачами анализа автора. В содержании статьи, автор полноценно преподносит целенаправленные действия в литературно -культурные связи между русскими, татарскими, тюркскими и другими народами, проводимыми директорами и режиссерами Шекинского театра, которыми возглавляли: Мамедкабир Гаджиоглы, Гусейнага Атакишиев, Джахангир Новрузов, Назим Билалов, Мирбала Салимли в разные годы. Одним из критериев для обеспечения научности в ходе исследований репертуара Шекинского театра является представление фактов объективно-положительного оценивания, вышедших из пера знаменитых русских и азербайджанских театроведов.

В статье роль Шекинского театра, оказывающая значительное действие на развитие Азербайджанской культуры и в мировой интеграции Азербайджанской культуры, и литературы, являющей ведущим ответвлением среди татарских, тюркских и других народов, развитию литературно-культурных отношений между Россией представляется в очень широком масштабе. А также автор представляет продвижения и отставания Шекинского

театра, связанные с общественно-политическими процессами, проходящими в конце XX века и заслуги руководителя Ильхам Алиева на фоне культурных созидательных работ ведущих в Шеки для возрождения театра.

Для получения значительного результата были использованы такие методы как сравнение и анализ в процессе научного анализа.

Ключевая слова: театр, труппа, сценическое произведения, драматургия, народный театр, заслуженный артист, гастроли, актер.

ABSTRACT

THE INFLUENCE OF THE SHEKI THEATRE IN THE FORMATION OF THE LITERARY-CULTURAL ENVIRONMENT IN SHEKI IN THE 50-90S OF THE XX CENTURY

The article discusses the role of the Sheki Theater in the development of literary and cultural ties among the Azerbaijani, Russian, Tatar, Hungarian and Turkish peoples who have ancient and rich traditions. The researcher has taken the tours of the Sheki Theatre, which is one of the administrative parts of the Azerbaijan Theater in the 50s and 90s of the XX century, to Moscow, Tashkent and Istanbul as a main object and analyzed the achievements and failures in this area. The author's analysis also focuses on strengthening the state's care for the development of the Sheki Theater, the theater's professional performance, and the role of the plays on repertoire in the promotion of moral education, family relations, and patriotic education. The author also highlights the activities of Mammadkibir Hacıoglu, Huseynaga Atakishiyev, Jahangir Novruzov, Nazim Bilalov and Mirbala Salimli, who worked as directors of the theater in different years, which was aimed at the development of literary and cultural relations between Russian, Tatar, Turkish and other peoples.

One of the most important qualities that ensure the scientific nature of the article is the mentioning of valuable opinions about the high appreciation of the activities of the Sheki Theater by prominent Russian and Azerbaijani theater critics. The article also highlights the role of the Sheki Theater in the development of Azerbaijani culture and literature and its integration into the world and in the promotion of Azerbaijani culture among Tatars, Turks and other peoples, especially the development of literary and cultural relations between Russia and Azerbaijan. The article also discusses the decline in the performance of the Sheki Theater caused by socio-political events of the late twentieth century, and the cultural policy pursued by President Ilham Aliyev to regulate the activities of the theater and the country's cultural development.

Comparison and analysis methods have been used in the scientific analysis process to obtain the required results.

Key words: a theater, a troupe, a play, a drama, a folk theater, an honored artist, a tour, an actor.

XX əsrin 40-cı illərinin sonlarında Şəki teatrı fəaliyyətini dayandırdıqdan sonra 50-60-cı illərdə Şəkidə xalq teatrı ədəbi-mədəni mühitin formalaşmasında mühüm rol oynamışdır. Bu illərdə teatrın aktyor truppası sırasında M.Hacıoğlu, B.Ələsgərova kimi təcrübəli səhnə ustaları ilə yanaşı, Zahid Mustafayev, Y. Məmmədov, Azərbaycan İncəsənət İnstitutunun məzunu N.Bilalov və digər istedadlı gənclər də çalışırdı. Teatrın direktoru M.Hacıoğlunun yorulmaz əməyi sayəsində ümumrespublika və yerli dramaturqların aktual mövzulu əsərləri səhnəyə çıxarılırdı. 1959-65-ci illər arasında onun Məmmədkəbir Hacıoğlunun rejissorluğu ilə teatrda S.S.Axundovun “Məhəbbət nişanəsi”, Ə.Haqqverdiyevin “Bəxtsiz cavan”, M.S.Ordubadinin “Beş manatlıq gəlin”, C.Cabbarlının “Aydın”, Ü.Hacıbəyovun “O olmasın, bu olsun”, “Əsli və Kərəm”, B.Vahabzadənin “Vicdan”, yerli (şəkili) yazıçılardan Lütfəli Həsənovla Hüseyn Rəsulovun birlikdə yazdıqları “Bağışla məni, əzizim”, A.Məmmədovun “Həmyerlilər” və s. başqa əsərlər müvəffəqiyyətlə tamaşaya qoyulmuşdur.

1965-ci ildə Məmmədkəbir Hacıoğlu rayon mədəniyyət evinin direktoru vəzifəsinə irəli çəkilsə də, aktyor peşəsinə olan məhəbbəti onu əvvəlki doğma peşəsinə qaytarır. İstedadlı rejissor doğma kollektivlə əl-ələ verib teatrın repertuarını yeni əsərlərlə zənginləşdirir. 1967-68-ci illərdə Teatrın səhnəsində S.Vurğunun “Vaqif”, “Fərhad və Şirin”, Ü.Hacıbəyovun “Ər və arvad”, Süleyman Ələsgərovun “Əcəb işə düşdük”, “Ulduz” əsərləri tamaşaya qoyulur. Nuxa Xalq Teatrı 50-60-cı illərdə tez-tez qonşu rayonlarda da qastrol səfərlərində olur. Teatrın aktyorları Kirovabad, Zaqatala, Qutqaşen, Balakən, Vartaşen (indiki Oğuz), Ağdaş rayonlarında, Gürcüstanın Siqnaş, Laqodexi, Gürcüani rayonlarının əməkçiləri qarşısında bir neçə dəfə çıxış etmiş, tamaşalar hər yerdə böyük rəğbətlə qarşılanmışdır.

Tədqiq olunan dövrdə Nuxa Xalq Teatrı təkcə şəhərdə mədəni mühitin formalaşmasında əhəmiyyətli rol oynamamış, həmçinin xeyriyyəçilik məqsədi güdmüşdür. Şəkinin görkəmli ziyalılarından olmuş həkim-yazıçı Lütfəli Həsənovun “Səhnəyə həsr olunmuş həyat” adlı yazısından bu münasibətlə oxuyuruq: “...Burada Hacıoğlunun köhnə həmkarlarından birinin danışdığı hadisəni xatırlamadan keçmək olmaz: - Yaxşı xatirimdə deyil, deyəsən, iyirminci illərin əvvəlləri idi. Biz öz teatr trupparamızla Qutqaşen rayonunun Qum kəndinə getmişdik. Ertəsi gün tamaşa verəcəkdik. Axşam Hacıoğlu yanıma gəldi. Qanı qara idi. So-

ruşdum ki, nə olub? Dedi: “Uşaq evinə getmişdim. Heç xoşuma gəlmədi. Uşaqların paltarları yoxdur. Cır-cındırda gəzirlər.

...Qum kəndində Hacıoğlunun təşəbbüsü ilə üç tamaşa verdik, yığılan pula isə Hacıoğlu paltar alıb on üç uşağa geydirdi. Belə xeyirxah işləri biz Hacıoğlundanda çox görmüşük” [4].

Nuxa Xalq Teatrının rəhbərliyi öz işini paytaxtın nüfuzlu teatr truppaları ilə əlaqəli qurmuşdu. 1961-ci ilin iyun ayının 20-də Nuxa teatrsevərlərinin dəvəti ilə Məşədi Əzizbəyov adına Azərbaycan Dövlət Akademik Dram Teatrının Şəkiyə qastrol səfəri bu fikrin bariz nümunəsidir. Səfər zamanı Sabit Rəhmanın “Əliqulu evlənin” komediyasının tamaşası tamaşaçılara xoş əhvali-ruhiyyə bəxş etmişdir.

70-ci illərdə Azərbaycan ədəbiyyatı, mədəniyyəti və incəsənətində güclü canlanma hiss olundu. 1975-ci ilin aprel ayında Azərbaycan SSR Nazirlər Soveti Şəkidə Dram Teatrı açmaq barədə qərar qəbul etdi. Şəkidə yenidən Dövlət Teatrının açılmasını respublikanın və Şəkinin mədəni həyatında əlamətdar hadisə olduğu teatr tədqiqatçıları tərəfindən yüksək qiymətləndirildi: “...1975-ci ildə Şəkidə yenidən dövlət teatrının yaranması respublikamızın mədəni həyatında əlamətdar hadisə oldu. Bu, yalnız dövlət teatrlarının sayca artımında deyil, həm də həyatımızın ümumi inkişafı ilə əlaqədar, insanların daimi yüksələn ideya, bədii-estetik tələblərinin ödənilməsi baxımından da əhəmiyyətli oldu” [7, s. 536-537].

1975-ci ildə M.Əliyev adına İncəsənət İnstitutunun aktyorluq fakültəsini bitirmiş 3 nəfər məzun işləmək üçün Şəkiyə göndərildi. Xüsusilə, istedadlı aktyor və rejissor Vaqif Abbasovun teatrın inkişafında böyük xidmətləri oldu. Məhz onun şəhər rəhbərliyinə təklifləri sayəsində teatrın maddi-texniki bazası yaxşılaşdırıldı. 1972-ci ildə Şəkinin ipəkçi əməkçilərinin mədəni istirahəti üçün inşa olunmuş bina 1975-ci ildə Şəki Dövlət Dram Teatrının binasına çevrildi. Şəki Dövlət Dram Teatrına həmin ildə görkəmli dramaturq Sabit Rəhmanın adı verildi. V.Abbasovun tələbkarlığı və Şəki şəhər Partiya Komitəsinin rəhbəri S. Murtuzayevin mədəni yüksəlişə qayğısı nəticəsində aktyorların mənzil şəraiti yaxşılaşdırıldı və təzə tikilən binada onlara mənzil verildi. Yeni yaranan teatrın direktoru Nazim Bilalov idi.

Şəki teatrının ilk tamaşası S.Vurğunun eyniadlı poeması əsasında İsgəndər Coşğunun səhnələşdirdiyi “Komsomol” poeması olmuşdur. Tamaşa Vaqif Abbasovun rəhbərliyi ilə Azərbaycan Dövlət İncəsənət İnstitutunun məzunları tərəfindən hazırlanmışdı.

Görkəmli ədəbiyyatşünaslar, teatr xadimləri, sənətçilər V.Abbasovun bir rejissor kimi sənətini yüksək qiymətləndirərək onun Şəki teatrının inkişaf tarixindəki rolunu yüksək qiymətləndirmişlər. Professor İlham Rəhimli onun Şəki-

dəki xidmətini yüksək qiymətləndirərək qeyd edirdi ki, “Şəki teatrı yaranması ilə bütün respublikaya səs saldı. Sorağı beynəlxalq festivallardan gəldi. Bu teatrda Vaqifin quruluşunda “Adamın adamı” (Anar), “Nişanlı qız” (Sabit Rəhman), “İmzalar içində” (Nəriman Həsənzadə) tamaşalarına baxdım. Onun bütün quruluşlarında təzə-tərlik, tərəvət, coşğun səhnə dinamikası, canlı həyat vardır” [5, s.128].

Ədəbiyyatşünas Abbas Zamanov “Kommunist” qəzetində dərc etdirdiyi “Axtarış yollarında” adlı məqaləsində bu tamaşalara münasibətini aşağıdakı kimi bildirmişdir: “Şəki teatrının ifasında gördüyümüz tamaşaların quruluşçu rejissorları (Vaqif Abbasov, Hüseynağa Atakişiyev) tamaşaya qoyduqları əsərləri səhnədə düzgün mənalandırmışlar. Onlar quruluşçu rəssam Qüdrət Məmmədov və bəstəkar Emin Sabitoğlu ilə əl-ələ verib tamaşaçını düşündürən və həyəcanlandıran tamaşalar yarada bilmişlər” [11].

70-ci illərdə teatrın repertuarı zəngin olmuş, qısa müddət ərzində 50-dən artıq tamaşa göstərilmişdi. 70-ci illərin sonlarında insanın cəmiyyət və ailə qarşısında mənəvi borcu məsələsi dövrün aktual probleminə çevrilmiş, bu problemin işlənməsi, sənətdə təzahür formaları ədəbiyyat və incəsənət adamlarını düşündürdü.

1979-cu ildə teatrın kollektivi II Ümumittifaq macar dramaturgiyası festivalında Macar şairi və dramaturqu Şandar Petefinin “Pələng və Kaftar” əsərinin tamaşası ilə çıxış etmiş və festivalda qalib gələrək SSRİ və Macarıstan Xalq Respublikası Mədəniyyət Nazirliklərinin 5 diplomuna layiq görülmüşdür. 1979-cu il “Beynəlxalq uşaq ili” ilə əlaqədar C.Mixalkovun “Bahalı oğlan” əsərinin tamaşasının səhnə taleyi də 1979-cu ilin teatr uğurları sırasına daxil edilmişdir. Sabit Rəhmanın “Yalan” və yerli dramaturq Məmmədiyyə Yusifzadənin “Artıq tamah” tamaşaları da ilin maraqlı səhnə əsərlərindən olmuşdur.

1979-cu ildə teatr öz tərkibini peşəkar rejissor dəsti-xəttinə malik kadrlarla zənginləşdirmiş, Cahangir Novruzov və Ədalət Ziyadxanov kimi rejissorlar teatrda çalışmağa başlamışlar.

Son illərdə Azərbaycanın peşəkar teatr tarixinə dair yazılmış ən sanballı nəşr olan görkəmli alim İ.Kərimovun “Azərbaycan peşəkar teatrının tarixi və inkişaf mərhələləri” adlı kitabında Şəkiddə peşəkar teatrın 70-80-cı illər inkişaf mərhələsinə də lazımi yer verilmişdir. Alim Şəki teatrının inkişaf dinamikasını səciyyələndirərək yazır: “Respublikamızın əməkdar incəsənət xadimi, tanınmış rejissor Hüseynağa Atakişiyevin rəhbərlik etdiyi dövrdə S.Rəhman adına Şəki Dövlət Dram Teatrının hazırladığı bir sıra tamaşalar milli teatr mədəniyyətimizin inkişaf cığırında özünü göstərə bilmişdi [7, s. 539].

1980-cı illərdə teatrın müvəffəqiyyətlər seriyası daha da artmışdı. Yaradıcı kollektiv təkcə Şəkinin deyil, Bakı və Moskva tamaşaçılarının dəfələrlə qonağı

olmuş, repertuarını klassik və müasir Azərbaycan və dünya ədəbiyyatı nümunələri ilə zənginləşdirmişdir. Teatrın Bakı qastrol səfərində birinci nümayiş etdirdiyi tamaşa görkəmli dramaturq S.Rəhmanın “Aşnalar” əsəri oldu. Bu barədə teatrşünas Mahmud Allahverdiyev geniş məlumat verərək yazırdı: “1981-ci il sentyabr ayının 7-dən Şəki teatrının Bakıda müvəffəqiyyətlə göstərdiyi qastrol tamaşalarının müasirlik pafosu, onun böyük axtarışlar və nailiyyətlər yolunda olduğunu göstərdi. Teatrın aktyorları tamaşanın satirik mövqeyini düzgün duymuş və mənəvi eybəcərliyi ifşa etməyə nail olmuşlar. Tamaşanın rejissoru Cahangir Novruzov haqlı olaraq həyat və gözəllik haqqında çürük təsəvvürə malik olanları ümumiləşdirir və onları həşərata bənzədir. Sənətkarın estetik münasibəti onu eybəcərliyə doğru qaldırır, onda satirik gülüş, tənqid və bərişmazlıq duyğusu yaradır, mənəvi çürüklüyə qarşı mübarizəyə cəlb etdirir” [1]. “Aşnalar”ın teatr tamaşasına münasibət bildiren yazıların birində Bakı tamaşaçıları qarşısında teatrın uğurlarından bəhs edilərək göstərilir ki, “Cəmiyyətimizdə öz yerini tutmayanların şəxsi mənafeyi ictimai mənafehdən üstün tutanların, asan yolla qazanc əldə etmək istəyənlərin mənəvi siması tamaşada açılır. Tələbkar Bakı tamaşaçılarının hərərətli alqışları altında pərdə enir” [2].

O dövrdə teatrın yaradıcılıq işinə bütövlükdə yanaşan teatrşünas İlham Rəhimli həm “Dramaturgiya və teatr” (1981) adlı əsərində, həm də “Kommunist” qəzetinin 23 sentyabr 1981-ci il tarixli sayında dərc etdirdiyi “Yaradıcılıq ehtirası və sənət ciddiliyi” adlı eyni məzmunlu yazılarında Şəki Teatrının Bakı qastrolları haqqında maraqlı müsbət və tənqidi fikirlər söyləmişdir. Teatrşünas yazmışdır: “Şəki teatrında repertuar əlvanlığı üslub istiqamətini, üslub istiqaməti ilə ideya istiqamətini müəyyənləşdirir. Teatr antipodlara, riyakarlığa, mənəbpərəstliyə, əqidəsizliyə, müharibə qızıdıranlara, nadanlığa qarşı mübarizə platformasında dayanıb...” [10, s.123-128].

Məlumdur ki, ailə münasibətləri, onun mənəvi möhkəmliyi və saflığı mühüm sosial problem kimi hamını düşündürür, ailənin formalaşması, onun mənəvi saflığı dövlətin əsas qayəsinə çevrilir. Azərbaycan ədəbiyyatında ailə münasibətlərinə dair çoxlu əsərin yazılması da bununla bağlı olmuşdur. Teatrın yaradıcı kollektivi bu mövzunu əsas götürərək şəkili şair, dramaturq Arif Abdullazadənin “Evlərin axşamları” pyesini tamaşaya qoymuşdur.

1981-ci ildə Şəki teatri öz repertuarında Şəkiddə yazıb yaradan dramaturqların da əsərlərinə yer vermişdir. Şəkili dramaturq Məmməd Şəkilinin “Hökm” pyesi bu qəbildəndir. İkihissəli “Hökm” dramının mövzusu qanun müdafiəçisi olan hüquqşünasların həyatından götürülmüşdür. Dramın əsasında Sovet qanunlarının keşiyində dayanan, ədalətin müdafiəçisi olan insanların ruhən, qəlbən saf, təmiz olması ideyası dayanmışdır. Əsərlə tanış olduqda görürük ki, hadisələrin mərkəzində ali təhsilli hüquqşünas Orxan Talıbxanov durur.

Əsərdə təsvir edilən hadisələr müəllifin yaşayıb yaratdığı Şəki şəhərində baş vermiş hadisələrin bədiiləşmiş təzahürü idi. Bu realist təsvirə və obyektiv əks etdirməyə görə, M.Çələbiyev (Şəkili) siyasi təzyiqlərə məruz qalmış, həbs olunmaq təhlükəsi ilə üzləşmişdir. Lakin Şəki şəhər prokuroru Əli Hacıyevin bilavasitə köməyi və dəstəyi ilə bu gözəl səhnə əsəri 1981-ci ildə S.Rəhman adına Şəki Dövlət Dram Teatrında müvəffəqiyyətlə tamaşaya qoyulmuşdu. Tamaşanın quruluşçu rejissoru Canahgir Novruzov olmuşdur.

1982-ci ildə teatrın repertuarı “Ömrün sorağında” (N.Hacıyev), “Dadaşbala əməliyyatı” (R.Əlizadə), “Adsız ulduz” (A.Sebastian), “Sərgüzəşti vəzir xan-Lənkəran” (M.F.Axundov), “Knyaz” (H.Cavid), “Həyatın dibində” (M.Qorki) kimi əsərlərlə zəngin olmuş, böyük tamaşaçı rəğbəti qazanmışdır. “Şəki fəhləsi” qəzetinin 1982-ci il nömrələrində bu sənət əsərlərinin səhnə quruluşu və aktyor çıxışları ilə bağlı Məmməd Çələbiyevin (Şəkilinin), A.Salamovun, R.Yusifovun, A.Qafarovun, E.Ağayevin, Ə.Rəhimlinin resenziyaları dərc edilmişdir.

1982-ci il teatr mövsümündə Şəki teatrı kollektivi daha bir inamlı addım ataraq görkəmli dramaturq Hüseyn Cavidin “Knyaz” əsərini səhnələşdirmişdir. Tamaşanın aktyor çıxışları uğurlu olmuş, Knyaz (Muxtar İbadov), Axton (Novruz Cəfərov), Jasmen (Şahzadə Babayeva), Marqo (Mahirə Əliyeva) və Jarqo (İbrahim Əliyev) surətləri öz reallığı, dolğunluğu ilə tamaşaçıların yaddaşına əbədlilik yazılmışdır. Gənc bəstəkar Cavanşir Quliyevin musiqisi əsərə xüsusi dolğunluq gətirmişdir.

1983-cü ildə Teatr yenidən yerli dramaturqların yaradıcılığına müraciət etmişdir.

S.Rəhman adına Şəki Dövlət Dram Teatrının M.Çələbiyevin (Şəkili) “Xatalı Qabil” əsərinin tamaşasına öz münasibətini bildirən XX əsrin görkəmli marifçi pedaqoqu T.Qaffarov yazmışdır: “Teatr “Xatalı Qabil” əsərini tamaşaya qoymaqla müasir dövr üçün sosial-mənəvi saflıq uğrunda ən aktual bir məsələnin həllinə öz töhfəsini vermişdir” [9].

1984-cü ildə teatrın geniş tamaşaçı kütləsinin mühakiməsinə verilmiş “Tapşırığa gedirəm” pyesi gənc nəslin vətənpərvərlik tərbiyəsində mühüm rol oynayan əsər kimi böyük tamaşaçı rəğbəti qazanmışlar. Respublika mətbuatında bu tamaşa ilə bağlı çoxlu fikirlər yazılmış, peşəkar aktyor heyətinin ünvanına xoş sözlər deyilmişdir. Birində oxuyuruq: “Əsərin müəllifi və quruluşçu rejissoru Azərbaycan SSR əməkdar incəsənət xadimi H.Ataşiyevdir. Müəllif əsərdə Ə.Cəbrayilovun əmək və cəbhə həyatından götürülmüş epizodları üzvi şəkildə birləşdirərək xeyir və şər, vicdan və alçaqlıq, saflıq və naqislik, insana, vətənə, torpağa, əməyə məhəbbət kimi həyatı problemlərin həllinə çalışmışdır” [3].

1985-ci ildə Şəki teatrında xüsusi dəsti-xətti olan Hüseynağa Atakişiyev Azərbaycan Dövlət Akademik Dram Teatrına baş rejissor təyin olunduqdan son-

ra istedadlı teatrşünas Cahangir Novruzov həmin ildən Şəki teatrının baş rejissoru təyin olunur. Professor İ.Kərimov haqlı olaraq 1983-2000-ci illəri müasirlik və müasir üslub anlayışları ətrafında mübahisələr dövrü adlandırır.

Şəki teatrı nümunəvi fəaliyyəti ilə bağlı 1987-ci ildə bu qastrollarını Azərbaycan kənarında keçirən iki teatrdan biri olmuşdur. S.Vurğun adına Azərbaycan Dövlət Rus Dram Teatrının kollektivi Litvanın paytaxtı Vilnüsədə, S.Rəhman adına Şəki Dövlət Dram Teatrının Kollektivi isə Tatarıstan MSSR-in paytaxtı Kazanda səhnə sənətimizi təmsil etmişlər.

80-cı illərin sonlarında yenidənqurma siyasətinin abı-havası respublikanın mədəni həyatına sirayət etdiyi kimi, Şəki mədəni mühiti üçün də xarakterik idi. 1987-ci ilin yanvarında Sovet İKP MK-nın xüsusi plenumunda irəli sürülən bu yeniləşmə, yenidənqurma ideya xətti ölkənin ideoloji həyatında mühüm dəyişiklik yaratmışdır. “Şəki fəhləsi” qəzetinə müsahibəsində Şəki Teatrının direktoru Nazim Bilalov: “Teatr və yenidənqurma. Yəqin ki, təzə mövsümdə yeniləşmənin ab-havası sizin teatrdə da hiss ediləcəkdir? sualını cavablandıraraq demişdir: “Buna şübhə ola bilməz. Artıq yeni qayda ilə işləməyə başlamışıq. Hazırda müasir teatr necə olmalıdır? sualı ətrafında canlı mübahisələr gedir. Yekdil rəy belədir: “Teatr sənəti adamların tərbiyə edilməsində, onların mənən yeniləşməsində, bədii həqiqətin üzə çıxarılmasında əvəzsiz rol oynayır” [8].

80-cı illərin sonunda Şəki teatrının aktyor və rejissor qrupu qardaş Türkiyə ilə ədəbi və mədəni münasibətlərin yüksək mərhələsini və cəmiyyətə olan fəal münasibəti nəzərə alaraq böyük türk yazıçısı Əziz Nesinin yaradıcılığına yenidən müraciət edərək onun “Böyük gülüş içərisində faciə” adlı pyesini səhnələşdirmişdir.

Şəki teatrı yarandığı gündən canlı həyatla yaşamış, təəssüf ki, 80-cı illərin sonlarında SSRİ-də başlayan sosial-iqtisadi, mədəni böhran və keçid dövrünün ağır çətinlikləri Şəki teatrından da yan keçməmişdir. Bu illərdə teatr tamaşalarına tamaşaçı gəlişi olduqca azalmış, ciddi maliyyə əngəllikləri yaranmışdı. Teatrın kollektivinin əksər üzvləri maliyyə çətinlikləri ucbatından səhnədən aralandı. Teatrın repertuarı iflic vəziyyətinə düşdü. Bu böyük sənət ocağının qapıları yalnız ümumşəhər tədbirləri zamanı açıldı. Cəmiyyətin mədəni həyatında böyük nüfuzu və rolu olan bu mədəniyyət ocağının sükutu Şəki sənətsevərlərinin və Şəki Şəhər İcra Hakimiyyətinin rəhbərliyini dərinəndən narahat etdi. Teatrın fəaliyyətinin bərpa olunması üçün ciddi tədbirlər görüldü. 1990-cı ildə cəmiyyətin bütün sahələrində süstlük, durğunluq baş verməsinə baxmayaraq, Şəki Teatrının kollektivi fəaliyyətini günün tələbləri səviyyəsində qurmağa cəhd edərək əhaliyə mədəni xidmətini davam etdirmişdir. Bu fikri bizə söyləməyə əsas verən teatrın həmin ilin iclas protokollarının məzmunudur.

Cəmiyyətdə siyasi və iqtisadi müstəqillik uğrunda mübarizənin kəskinləşdiyi bir zamanda Şəki Dövlət Dram Teatrının kollektivi siyasi məzmunu ilə daha kəsərli səciyyələnən əsərləri səhnəyə gətirmişdir. 1992-ci ildə XX əsr Azərbaycan poeziyasının dahisi olan B.Vahabzadənin dramaturji yaradıcılığının gözəl nümunələrindən olan “Hara gedir bu dünya?” adlı səhnə əsəri teatr aləmində mühüm bir hadisəyə çevrildi. Teatr Şəki səhnəsində seyr edən tamaşaçı İ.İsmayıllı yazır: “B.Vahabzadənin “Hara gedir bu dünya?” tamaşasına S.Rəhman adına Şəki Dövlət Dram Teatrının salonunda baxanlar müəllifin əsərdə qaldırdığı problemlərə, insan mənəviyyatına, mühitin ağırlı cəhətlərinə etinasız qalmadılar. Həm də maraqlı burasıdır ki, “Hara gedir bu dünya?” tamaşası M.Əzizbəyov adına Azərbaycan Dövlət Dram Teatrı kollektivinin yozumunda təqdim edilirdi” [6].

1994-95-ci illərdə S.Rəhman adına Şəki Dövlət Dram Teatrının səhnələşdirdiyi əsərlər sırasında Əziz Nesinin “Toros canavarı” (1994) və Mustafay Kərimin “Ay tutulan gecə” əsərləri mühüm yer tutmuşdur. Hər iki əsər gənc və istedadlı rejissor Mirbala Səlimli tərəfindən səhnələşdirilmişdir. 1996-cı ildə onun rus dramaturgiyasına müraciət edərək Leonid Solovyov və Vitkoviçin “Salam, Molla Nəsrəddin” əsərini səhnələşdirməsi geniş tamaşaçı rəğbəti qazanmışdır.

1997-ci ildə Şəki teatrı yeni mövsümə türk yazıçısı Nazim Hikmətin “Bayramın birinci günü” dramı ilə başlamışdır. Bu əsər Şəki teatrının türk dramaturgiyası səhifəsinə yeni bir qiymətli əlavəsi idi. “Bayramın birinci günü” tamaşasının quruluşçu rejissoru, istedadlı rejissor Mirbala Səlimov, quruluşçu rəssam isə Söhrab Ərəbov idi. Bu əsərdə bir çox ciddi sosial-ictimai problemlər bütün kəskinliyi ilə meydana qoyulmuşdur.

Şəki Teatrının tarixini vərəqləyəndə onun solmaz və şanlı səhifələrində türk xalqlarının, eləcə də dünya xalqlarının dramaturgiyasının bədii vüsətli, romantik pafoslu, dərin mündəricəli əsərləri diqqəti cəlb edir. Klassikliyi həmişə müasirliklə vəhdətdə götürən və daim yenilik axtarışlarında olan Şəki Teatrının kollektivi 1998-ci ilin teatr mövsümündə Özbək dramaturqu Şərəf Başbəyovun yaradıcılığına müraciət edərək onun “Dəmir qadın” əsərini ilk dəfə olaraq rejissor Mirbala Səlimlinin təqdimatında öz repertuarına çıxartdı. Dramaturq baş qəhrəman Kuçqarın şəxsində mənəviyyatı puç olan insanların faciəsini ümumiləşdirmişdir.

1990-cı ildən 2000-ci ilədək Şəki teatrı respublikamızın digər mədəniyyət ocaqları kimi ağır, iqtisadi və maliyyə çətinlikləri yaşadı. Teatrın direktoru Hikmət Nəbiyevin təbircə desək, 1992-ci ildən sonra bütün teatrlarda olduğu kimi, bizim teatrimiz də maliyyə çətinlikləri ilə üzləşdi. Lakin teatrın yaradıcı və texniki heyəti hər şeyə dözdülər və teatrdə yanan o müqəddəs şamı sönməyə qoymadılar, yaşatdılar və yaşadılar. İyirmi beş il ərzində teatrın istər daxilində, is-

tərsə də xaricində təmir işi aparmaq demək olar ki, heç kəsi maraqlandırmadı. Lakin ümummilli liderimiz cənab Heydər Əliyevin işə qarışması ilə mədəniyyət naziri Polad Bülbüloğlu teatrın təmirə böyük ehtiyacı ilə bağlı teatrın üst da-mının, səhnəsinin və zalının əsaslı təmiri üçün vəsait ayrılmasına sərəncam verdi. Həqiqətən, teatr binası dövlətin qayğısı nəticəsində dağılmaqdan xilas oldu. O zaman Şəki teatrının direktoru Nizami Abbasovun rəhbərliyi ilə teatr əsaslı təmir olundu. Şəki Şəhər İcra Hakimiyyətinin başçısı Əsrəf Məmmədov teatr ətrafında gözəl bir “teatr meydanı”nın salınması üçün tapşırıqlar verdi. Tez bir zaman ərzində aktyorların sözü ilə desək, “evlərinin üstü” təmir olundu. Zalı, səhnəni yeni, müasir standartlara cavab verən bir üsulda təmir etdilər. Hazırda Şəkiddə ölkə rəhbəri İlham Əliyevin xüsusi sərəncamı ilə yenidən tikilmiş gözəl və yaraşqlı teatr binası tamaşaçıların ixtiyarına verilmişdir. İstedadlı rejissor Mir-bala Səlimlinin səhnələşdirdiyi aktual mövzulu əsərlərin nümayişi ilə bu gözəl məkan tez-tez tamaşaçıları öz qoynuna alır.

Tədqiqatımıza yekun vuraraq qeyd edə bilərik ki, Şəkinin teatral həyatı ilə bağlı nəinki ümumi şəkildə tədqiqat aparmaq, qətiyyətlə demək olar ki, bu teatrın hər bir inkişaf mərhələsi, teatrın yetirdiyi hər bir ulduz haqqında belə geniş həcmli tədqiqat aparmaq mümkündür.

Ədəbiyyat:

1. Allahverdiyev M. Gənc kollektivin axtarışları. “Ədəbiyyat və incəsənət” qəz., Bakı, 1981, 27 noyabr.
2. Ağayev E. “Aşnalar” Bakı şəhərində. “Şəki fəhləsi”, qəz., Şəki, 1981, 22 sentyabr.
3. Əzizova V. “Tapşırığa gedirəm”. “Sovet kəndi”, qəz., Bakı, 1985, 1 iyun.
4. Həsənov L. Səhnəyə həsr olunmuş həyat. “Şəki fəhləsi”, qəz., Şəki, 1964, 1 avqust
5. Hüseynova Z, Maarif T. Yandı ki, yansın. Bakı: Araz, 2001, 112 s.
6. İsmayıl İ. “Hara gedir bu dünya?” “Şəki fəhləsi”, qəz., Şəki, 1992, 4 fevral.
7. Kərimov İ. Azərbaycan peşəkar teatrının tarixi və inkişaf mərhələləri. Bakı: Maarif, 2002, 576 s.
8. Qaffarov A. Yeni mövsümün qayğıları. “Şəki fəhləsi”, qəz., Şəki, 1987, 11 avqust.
9. Qaffarov T. Obrazın mənəvi aləmi. “Ədəbiyyat və incəsənət” qəz., Bakı, 1983, 28 yanvar.
10. Rəhimli İ. Dramaturgiya və teatr. Bakı: Gənclik, 1988.
11. Zamanov A. Axtarış yollarında. “Kommunist”, qəz., Bakı, 1977, 30 yanvar.